

कठश्रुत्युप०

१

हवादिनो वदं त्यस्तमित आदित्ये कथं वा स्योपस्य र्शनमितितान्हो वा च यथा हनित थारात्रौ नास्य
नक्तं नयादिवा तदप्येतद्विषयोक्त स ह्यदिवा हे वारस्मै सवतिय एव विद्वानेतेनात्मानं संधत्ते संधत्ते २
देवा ह वै समेत्य प्रजापतिमब्रुवन् न विदामो न विदाम इति सो ब्रवीद्ब्रह्मिष्ठेभ्यो मेतद्वदतो ज्ञास्य
ष्येति तेथो वेत ब्रह्मिष्ठानवदंतो नवदंत इत्येतत्सर्वदेवानां सार्ष्टिनां सा लोक्यता सा योज्यता गच्छति य
वं वेदसा शिरवान् केशानिःकृत्य विस्मज्य यज्ञोपवीतिनिःक्रम्य पुनर्दृष्ट्वा त्वं ब्रह्म त्वं यज्ञस्त्वलोकस्त्ववषट्कार
स्त्वमोंकारस्त्वस्वाहा त्वं स्वाधा त्वं धाता त्वं विधाता त्वं त्वष्टा त्वं प्रतिष्ठासीत्यथ पुनो वदत्यहं ब्रह्मा हं यज्ञो हं लो
को हं वषट्कारो हं मोंकारो हं स्वाहा हं स्वाधा हं धाता हं विधाता हं त्वष्टा हं प्रतिष्ठा हं मस्मीति तान्येतान्यनुब्रजन्
श्रुमापात चेद्यदश्रुमापातयेत्यजो विन्ध्याच्छिन्ध्यात्पदक्षिणमावृत्त्येतच्चानवेक्षमाणाः प्रत्यायंति स्वस्वग्या
मवतिसस्वग्यामवति ३ ब्रह्मचारी वेदमधीत्यवेदो वेदान्वाचरिते ब्रह्मचर्ये दारानाहृत्य पुत्रानुत्पाद्यतान
नुरूपां विवर्तिमिर्वितत्येष्टान् च शक्तितोयुजैस्तस्य सन्यासो गुरुभिरनुज्ञातस्य बांधवैश्च सौरण्यं परेत्यद्वाद
शरात्रं प्रयुसाग्निहोत्रं जुहुयाद्वादशरात्रं पयोक्वक्षस्यद्वादशरात्रस्यालेऽग्नये वैश्वानराय प्रजापतये च प्राजा
पत्यं च रुवेष्ट्वं त्रिकपालमग्निसंस्थितानि पूर्वाणि दारुपात्राण्यग्नौ जुहुयान्मृगयान्यक्क जुहुयात्तेजसानिः

१

२४
१७(९)

१६७

श्रीगणेशायनमः। अथ कथं भुत्सुपनिषद्विरच्यते। ॐ। यो नुक्रमेण सन्यसतिसन्यस्तो भवति को यं
सन्यास उच्यते कथं सन्यस्तो भवति य आत्मानं क्रियाभिः सगुहं करोति मातरं पितरं भार्यां पुत्रां तृहदे
बंधूननुमोदयित्वा ये वास्यस्तुतिजस्ता त्सर्वं श्रुत्वा पूर्ववद्दृष्ट्वा ता वैश्वानरी मिष्टिं कुर्यात्सर्वस्वं दद्याद्यजमान
स्यागा न्युत्तिजस्तुतिजः सर्वैः पात्रैः समारोप्य यदा हवनीये गार्हपत्येऽन्वाहार्यपचने सन्यावसथ्य योश्च
प्राणापानव्यानोदान समाना त्सर्वं त्सर्वेषु समारोपयेत्स शिखां केशान्निःकृत्य विसृज्य यज्ञोपवीतं
निष्क्रम्य पुनर्दृष्ट्वा त्वं ब्रह्म त्वं यज्ञस्त्वं सर्वमित्यनुमंत्रयेत्। यद्यपुत्रो भवत्यात्मानमेवं ध्यात्वा अनपेक्षमा
णः प्राचीं मुहीवीं वादिशं प्रज्जेत्। चतुर्ष्वर्केषु भौक्ष च यं चरेत्सा पि पात्रेणाशानं कुर्यादौषधवत्प्राश्नी
याद्यथा लाभमश्नीयात्प्राणसंधारणार्थं यथा मे दोषा इर्न जायते कृशी भूत्वा ग्रामे एक रात्रं नगरे पञ्च रा
त्रं चतुरो मासान्वापिकान् ग्रामे वा नगरे वा पिवसे द्विशीर्षं वस्त्रं वल्कलं वा प्रतिगृह्य नान्यत्प्रतिगृह्णीया
द्यद्यशक्तो भवति यो न क्लेशः स तपस्यते तप इति १ यो वा एव क्रमेण सन्यसति यो वा व्युत्तिष्ठति किम
प्यस्य यज्ञोपवीतं का वास्य शिखा कथं वास्योपस्यर्त्तनमिति तान् दोषां चेदमेवा स्य तद्यज्ञोपवीतं
यदात्मा ध्यानं विद्या सा शिखानीरेः सर्वत्रावस्थितिः कार्य्यान्निवर्तयन्नुदपात्रे जलतीरे निकेतनं हव

१४
१७(९)

८

२

अथ कालाग्निरुद्रोपनिषत्संक्षेपः॥ भद्रं कर्णेभिः०॥ स्वस्ति न इन्द्रोति शान्तिः॥ ॐ ३॥ अथ कालाग्निरुद्रं भगवंतं स नकुमा
 रः प्रपद्ये अर्धाङ्गि भगवन्निपुणं विधिं स तत्त्वं किं इदं किं स्थानं कति प्रमाणं करेखाः किं देवतं को मन्त्राः काः शक्तयः किं फ
 लमिति तद् होवाच भगवान्यद्व्यतदाग्नेयं मस्मसद्य आदि पंच ब्रह्म मन्त्रैः पारगृह्य अग्निरिति भस्मेत्यनेन वाभि
 मं च मानुस्तोके तिसमुद्रस्य मोनो महान्तमिति चालोड्य अंबकं यजामह इति शिरो ललाटवत्संस्पर्धे ध्विति त्रिभिर्भूया
 युषैरुप्य बकैः स्निग्धशक्तिभिः यैस्ति स्त्रिरैरवाः प्रकुर्वन्त ब्रतमेतच्छांभव सर्ववेदेषु वेदवादिभिरुक्तं तत्समाचरेन्मुमुक्षुर्न
 पुनर्भवाया अथ स नकुमार प्रमाणमस्य त्रिधा चाललाटादो चक्षुश्च भुवोर्मध्यतः॥ यास्य प्रथमो रेखा सा गार्हप
 त्यश्वाकारा रजोः प्रलोकश्चात्मा क्रियाशक्तिः कृत्वेदः प्रातः सवनं महेश्वरः॥ यास्य द्वितीय रेखा सा दक्षिणाग्निरुद्रा
 रः स त्वमंतरिक्षमंतरात्मा चैच्छाशक्तियुजुर्वेदो माध्यंदिनं सवनं सदाशिवः॥ यास्य तृतीया रेखा सा आहवनीयो
 मकारस्ते माद्योः परमात्मा ज्ञानशक्तिः सामवेदस्तृतीयं सवनं शिवो देवतेति त्रिपुंड्रं भस्मना करोतियो विद्वान्ब्रह्मवा
 शी गृहस्थे वानप्रस्थे यतिर्वीर्यमस्तमहापातकोपपातकेभ्यः पूतो भवति स सर्वदेवैर्ज्ञातो भवति स सर्वैर्देवैरनु
 ध्यातो भवति स सर्वेषु तीर्थेषु रज्जातो भवति स तत्तं रुद्रजापी भवति देहसंक्ता शिवसायुज्यतामिति न च पुनराव
 र्त्तते न च पुनरावर्तत इति १ इत्यथर्ववेदोक्तकालाग्निरुद्रोपनिषत्समाप्ता॥ ॐ भद्रं कर्णेभिः०॥ स्त्रिरैरंगैः०॥
 स्वस्ति न इन्द्रोति शान्तिः शान्तिः शान्तिः

१४

१७ (d)

१४

१७ (d)

२४

१७ (D)

२

कठश्रुत्युप०

गुरवे दद्यान्मातृमातृवहाय परागाभित्येवंगार्हपत्यमित्येवंदक्षिणाग्निमेवमाहवनीयमरणिदेशाद्भस्ममुष्टिं पिबेदि
त्येके स शिरवान्केशान्निःकृत्य विसृज्य यज्ञोपवीतं भूः स्वाहेत्यक्लृजुदुयादत ऊर्ध्वमनशनमपां प्रवेशमग्निप्रवेशं
वीराध्यानं महाप्रस्थानं वृद्धाश्रमं वा गच्छेत्सद्यः सायं प्राश्नीयात्सोऽस्य सायं होमो यत्प्रातः सायं प्रातर्घृष्टं तद्दृश्येत्सो
र्णमास्य यत्सोर्णमास्य यद्दसं ते केशाश्च श्रुलोमनखानि वापयेत्सोऽस्याग्निष्टोमः सोऽस्याग्निष्टोमः ४ सन्त्यस्याग्नि
न पुनरावर्तयेद्यन्मनुर्जायो मावहदित्यध्यात्ममंत्राञ्जपेत्स्वस्ति सर्वजीवेभ्य इत्युक्ता दीक्षा मुपेयात्काषायवा
साः कसोपस्थलोमान्नुर्जयेद्ब्रह्ममुंडोस्त्रोदरपान्नः कस्मादित्यध्यात्ममस्य ध्यायत ऊर्ध्वगोपायुर्विमुक्तमा
र्गमिवेत्। अनिकेतश्चरेद्दिक्साशनिदद्याद्ब्रह्मैकं धारयेज्जंतु संरक्षणाथं वर्षावर्जमिति तदपि श्लोकाः। कुंडिका
चमसंशिक्यं त्रिविष्टधमुपानहो। शीतोपघातिनीं कंथां कोपीनाच्छादनं तथा। पवित्रं स्नानं शांतीं च उत्तरासंग
मेव च। यज्ञोपवीतं वेदांश्च सर्वं तद्वर्जयेद्यतिः। स्नानं ध्यानं तथा शौचमग्निः पूताभिराचरेत्। नदीपुलिनशावीस्या
द्देवागारेषु वा स्वयेत्। नात्यर्थं सुखदुःखाभ्यां शरीरमुपतापयेत्। स्त्रियमानो न तुष्येत्तानं दितो न शपेत्तरान्। ए
तां वृत्तिमुपासंतस्नातयंतीं द्रियाणि च तातयंतीं द्रियाणि चेति ५ इत्यथर्ववेदकठश्रुतिरूपनिषत्समाप्ता

94
17(0)

740